

ксизма. 1928. № 7-8. С. 48-63.

20. **Франкфурт Ю.В.** Механистический «дух» ревизует психологические взгляды основоположников марксизма // Вестник Коммунистической Академии. 1928. № 26 (2). С. 125-139.

21. **Челпанов Г.И.** Психология и марксизм. - М.: Русский книжник, 1924. - 29 с.

22. **Челпанов Г.И.** Психология и марксизм. - 2-е изд. - М.: Русский книжник, 1925. - 30 с.

23. **Челпанов Г.И.** Объективная психология в России и Америке (Рефлексология и психология поведения). - М.: Изд-во Т-ва «А.В. Думнов и К⁰», 1925. - 79 с.

24. **Челпанов Г.И.** Психология или рефлексология? (Спорные вопросы психологии). - М.: Русский книжник, 1926. - 59 с.

25. **Челпанов Г.И.** Социальная психология или «условные рефлексии»? - М.-Л.: Издание автора, 1926.-38 с.

26. **Челпанов Г.И.** Спинозизм и материализм. Итоги полемики о марксизме в психологии. - М.: Издание автора, 1927. - 47 с.

Ст. викладач І. С. Годунова

*ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»,
Україна, м. Маріуполь*

ІНДИВІДУАЛЬНЕ І ТИПОВЕ У СПОСОБАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний стан українського суспільства, яке перебуває в епіцентрі корінних змін, які зачіпають усі сфери людського буття, стимулює особистість не тільки до пошуку нових, нетрадиційних способів осмислення індивідуальної життєвої реальності, але і до пошуку нових способів організації власного життєвого простору. Створити умови для розвитку самопізнання, і в організації життєвого простору брати участь як людина-творець, як людина-ціль, а не засіб - одна з найбільш принципових та актуальних проблем нашого часу.

Ціллю цієї статті є розширення уявлення про особливості організації життєвого простору особистості, розкриття сутності особистісно - типологічних сценаріїв і стратегій організації життєвого простору.

Спадщина вітчизняної наукової психології особистості дозволяє нам мати теоретико-методологічну основу дослідження, що представляє по своїй суті інтеграцію фундаментального вітчизняного та прикладних зарубіжних і вітчизняних досліджень, поглядів, позицій щодо розуміння організації життєвого простору особистості і його основних категорій.

Нас зацікавило питання про особистісно-типологічні особливості сценаріїв, про роль сценарної поведінки як підстави організації життєвого простору особистості, про співвідношення життєвої стратегії особистості, будується на основі життєвого сценарію, і активної життєвої стратегії особистості, як суб'єкта життєвого простору.

Якість особистості як суб'єкта життєвого простору теоретично пов'язана з певним способом організації життя, що було не раз показано в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Сприйняття особистістю навколишньої дійсності має суб'єктивну природу, оскільки обумовлено характером інтерпретації життєвих подій. Перебуваючи в однакових життєвих обставинах, одні люди розглядають оточуючих людей як лідерів, за якими треба слідувати, інші - як конкурентів у боротьбі за життєві блага, треті - як однодумців в досягненні загальних цілей.

У психології існує велика кількість типологій особистості, але між ними існує багато спільного, що зумовлено обмеженим набором стратегій взаємодії суб'єкта із зовнішнім світом. А.В.Лібін [2, с.278], пропонуючи єдину концепцію стилю людини, в якості основних характеристик взаємодії людини з фізичним та соціальним середовищем називає наступні:

інтенсивність - помірність, яка характеризує енергетичний потенціал особистості і ступінь активності в освоєнні і перетворенні середовища;

стійкість - мінливість, яка визначає багатство репертуару поведінкових стратегій особис-

тості;

широта - вузькість діапазону взаємодії, яка виявляється в ступені артикульованості поведінки;

включеність - дистантність як міра автономності функціонування суб'єкта.

Найбільш основоположною з перерахованих характеристик є остання, оскільки саме вона задає спрямованість взаємодії суб'єкта із зовнішнім світом. В рамках цього параметра можна розглянути два крайніх варіанти: дистантність в різних формах (уникнення, догляд, споглядальність) і активна взаємодія з предметним середовищем. Якщо ж в якості середовища розглянути область соціальної взаємодії, то активна взаємодія придбає ще дві характеристики: знак і позицію. Однак, К.А. Абульханова зазначає, що реально різні особистості, незважаючи на типовість такого способу організації життя, пов'язаної з розв'язанням протиріч, різною мірою стають його суб'єктами, або виявляють різні ступені суб'єктності в онтогенетичному розвитку [1, С.122]. У зв'язку з цим найважливішим для дослідження особливостей способів організації життєвого простору стає розуміння здатності і потреби суб'єкта в оптимальній організації життя. Дана тенденція вважається детермінуючою багатьма вченими, психологами. Так, наприклад, Маслоу А. і Роджерс К. вважали її властивою самій особистості, складовою здатності до самоактуалізації. [3, С. 108-117], [4, С.200-208]. Саме індивідуальність особистості, її неповторне «Я» здатне до самоактуалізації. Саморух особистості, саморозвиток, самодетермінація (що є основними критеріями суб'єкта життєвого простору) проявляється в досконалості особистості як індивідуальності. Важливо, що, маючи чіткі критерії суб'єкта життєвого простору, ми можемо говорити, що розвиток особистості як суб'єкта життя проявляється не в абстрактних духовних цінностях і уявленнях, а, перш за все, в здатності змінювати реальне життя шляхом включеності психічних процесів відповідно до принципів людяності. Співзвуччя нашої позиції ми знаходимо в працях Челпанова Г.І. Але найважливіша для нього проблематика досліджень відображення простору в нашій дні опинилася ніби відірваною від його імені. Проблема сприйняття та організації життєвого простору в тому вигляді, в якому вона була сформульована Челпановим Г.І., до цього дня залишається актуальною і як і раніше вимагає адекватного цьому формулювання рішення. Він стверджував, що організація життєвого простору в психологічному відношенні є щось непохідне; уявлення про простір не може бути отримано з того, що само по собі не володіє протяжністю. І лише шляхом включеності психічних процесів виростають складні форми сприйняття та організації життєвого простору особистості. [5].

Проводячи дослідження, ми спиралися як на відомі методики, так і на методики, модифіковані нами, спрямовані на виявлення особливостей роботи особистості з проблемною ситуацією.

Результати, отримані при роботі за суміщенням понять з виявлення сутності схожих категорій, що описують сценарний і суб'єктний підходи до розгляду проблеми організації життєвого простору особистості, показали, що багато понять дійсно близькі за своїм змістом, але що особливо важливо, розгляд категорій організації життєвого простору виграє, якщо ми застосуємо обидва вищевказаних підходу безпосередньо. Багато теоретичних моментів набувають завершеність в розумінні явищ і процесів організації життєвого простору особистості, а наявність адаптованого методичного інструментарію в руслі сценарного підходу сприяє підвищенню ефективності результатів практичного дослідження. Остаточний аналіз результатів дослідження ще попереду, але вже тепер ми можемо сказати, що думка про застосування декількох підходів до аналізу проблеми організації життєвого простору, хоча і не є новою, але підтверджує свою ефективність і потенціал для застосування в психологічній практиці.

Таким чином, ми прийшли до висновку про те, що теоретико-методологічний принцип суб'єкта до сих пір викликає інтерес, дозволяючи будувати типологічні моделі з різних підстав, торкаючись найрізноманітніших категорій організації життєвого простору особистості, переводячи нашу увагу з методологічного рівня на конкретно-дослідний, на практичний рівень. Особливо важливим це зауваження є в силу зближення, взаємопроникнення сучасних наукових традицій і часу «фундаментального» самовизначення психології, становлення її предмета, проблем, методів. Вивчення різних типів життєвих сценаріїв, їх загальних параметрів, таких як структура, обсяг, внутрішня зв'язність або дискретність, представляється особливо складним завданням, що має високу теоретичну і практичну значущість. Це стає тим більш очевидним,

що ми вступаємо в епоху індивідуальних життєвих виборів, індивідуального вибудовування життєвого сценарію, індивідуалізації людського існування. Життя людини стає складніше, але ця складність цілком відповідає його сутності і потенціалу, його можливостям і його бажанням, відкриваючи перед людиною перспективу іншого, більш повного і справжнього існування. Виконуючи практичні завдання, зокрема, побудови життєвих стратегій, психологам необхідно будувати типологічні моделі з різних підстав, торкаючись найрізноманітніших категорій життєвого простору особистості. Принципова, конструктивна роль методологічного принципу суб'єкта дозволяє використовувати його як «конструктивну операціональну технологію», що забезпечує висунення гіпотез і теорій, для орієнтації емпіричних досліджень» [1, С.47] як метод їх здійснення.

Бібліографічні та документальні джерела:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегии жизни. М.: Мысль, 1991. -302 с.
2. Либин А.В. Единая концепция стиля человека: метафора или реальность? // Стиль человека: психологический анализ. М.: Смысл, 1998.- 310 с
3. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности. Тексты / Под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, А.А. Пузырей. М.: Изд-во МГУ. 1982. С. 108-117
4. Роджерс К. К науке о личности // История зарубежной психологии. Тексты. М., Изд-во МГУ. 1986. С. 200-208.
5. http://letitbit.net/download/chelpanov_problema_vospriyatiya_prostranstva_II.pdf.html Челпанов Г. И. Проблема восприятия пространства в связи с учением об априорности и врожденности. Ч. 1,11. Представление пространства с точки зрения гносеологии.

**Канд. психол. наук, ст. наук, співробітник Г.В. Гуменюк,
канд. психол. наук, ст. наук, співробітник А.М. Маслюк**

*Інститут психології Імені Г.С. Костюка НАПН України,
Україна, м Київ*

ПРОБЛЕМА ПАМ'ЯТІ ТА МНЕМОНІКИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ Г.І. ЧЕЛПАНОВА

Парадокс генія Г.І. Челпанова полягає в історичній невідомості широкому загалу вітчизняних науковців. Відродження цього славетного імені буде сприяти цілісному розумінню історії психології. Тим більше, що приводом такого «повернення» є відзначення 150-річчя від дня народження Георгія Івановича, відомого в світі як видатного філософа, психолога, педагога, спеціаліста в галузі теорії і методології філософії і психології. Цим обумовлюється *актуальність* звернення до життєвого шляху великої людини та його наукової спадщини, без занурення в яку неможливо досягнути творчий геній видатного психолога.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей життєвого шляху Г.І. Челпанова та основних позицій науковця стосовно проблематики пам'яті та її розвитку мнемотехнічними прийомми.

За енергетикою, за життєвою силою, за любов'ю до психологічної науки Г.І. Челпанов досягнув найвищого рівня. Студенти настільки його обожнювали, що не хотіли відпускати Георгія Івановича з Київського університету Св. Володимира до Московського університету. «В обличчі Г.І. Челпанова Університет Св. Володимира та Історико-філологічний факультет має не тільки видатного вченого на кафедрі філософії, плідного і талановитого письменника, але, що зустрічається рідко, надзвичайно розумного і тямущого викладача, а також блискучого лектора. Лекторські здібності професора Челпанова відомі всім, спеціалісти високо оцінюють його діяльність як вченого. Але тільки факультет і студенти можуть дати відповідну оцінку його рідкісним викладацьким здібностям. Він являвся у нас і організатором, і душею творчого проце-